

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ THANH LOAN

**DẠY HỌC CÁC BÀI THƠ HÁT NÓI TRONG SGK
NGỮ VĂN 11 THEO ĐẶC TRƯNG THỂ LOẠI**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

Thái Nguyên, năm 2010

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ THANH LOAN

**DẠY HỌC CÁC BÀI THƠ HÁT NÓI TRONG SGK
NGỮ VĂN 11 THEO ĐẶC TRƯNG THỂ LOẠI**

CHUYÊN NGÀNH: LL&PP DẠY HỌC VĂN – TIẾNG VIỆT

Mã số: 60.14.10

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: TS HOÀNG HỮU BỘI

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2010

LỜI CẢM ƠN

Em xin được bày tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc của mình tới **PGS. TS Hoàng Hữu Bội** – người thầy đã tận tâm hướng dẫn, giúp đỡ em trong quá trình thực hiện và hoàn thành luận văn này.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy giáo, cô giáo trong khoa Ngữ Văn và khoa Sau đại học - trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên – Đại học Thái Nguyên, đã tạo điều kiện - giúp đỡ em trong quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, em xin gửi lời cảm ơn tới gia đình và bạn bè đã tạo điều kiện, giúp đỡ, động viên em trong suốt quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Thanh Loan

CÁC CHỮ VIẾT TẮT TRONG LUẬN VĂN

THPT	: Trung học phổ thông
PT	: Phổ thông
NXB	: Nhà xuất bản
GS	: Giáo sư
GV	: Giáo viên
HS	: Học sinh
SGK	: Sách giáo khoa
TPVC	: Tác phẩm văn chương

MỤC LỤC

Trang

A. PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài.....	3
2. Lịch sử vấn đề	3
3. Mục đích nghiên cứu	6
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	6
5. Nhiệm vụ nghiên cứu.	7
6. Phương pháp nghiên cứu.	7

B. PHẦN NỘI DUNG

Chương 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ CƠ SỞ THỰC TIỄN CỦA ĐỀ TÀI..... 9

1.1 Cơ sở lý luận	9
1.1.1 Khái niệm thơ hát nói	9
1.1.2 Đặc trưng thể loại của thơ hát nói.	13
1.2 Cơ sở thực tiễn: Thành tựu của thơ hát nói trong văn học trung đại Việt Nam.....	31
1.2.1 Thế kỷ XIX.....	31
1.2.2 Thế kỷ XX.....	44

Chương 2: ĐỊNH HƯỚNG DẠY HỌC CÁC TÁC PHẨM THƠ HÁT NÓI.. 47

THEO ĐẶC TRƯNG THỂ LOẠI..... 47

2.1 Thực trạng dạy và học thơ hát nói ở trường phổ thông.....	47
2.1.1 Học sinh THPT với thơ hát nói:	47
2.1.2 Giáo viên với việc dạy các văn bản thơ hát nói	50
2.2 Định hướng dạy các văn bản thơ hát nói trong SGK Ngữ văn 11	67
2.2.1 Xác định nội dung bài dạy	68
2.2.2 Tổ chức HS đọc và tìm hiểu bài thơ theo hướng đổi mới phương pháp giảng dạy	73

Chương 3: THỰC NGHIỆM SƯ PHẠM.....	85
3.1 Thiết kế bài học	85
3.1.1 Thiết kế bài học “Bài ca ngất ngưỡng” của Nguyễn Công Trứ.....	85
3.1.2 Thiết kế bài “Bài ca phong cảnh Hương Sơn” của Chu Mạnh Trinh.....	94
3.1.3 Bắt đầu đi vào thăm thú Hương Sơn	99
3.1.3 Vào trung tâm quần thể Hương Sơn.....	100
3.1.3 Lời tự bạch của nhà thơ	101
3.2 Tổ chức dạy thực nghiệm.	103
3.2.1. Chọn lớp thực nghiệm và thời gian thực nghiệm.....	103
3.2.2. Kết quả thực nghiệm:.....	103
3.2.3. Đánh giá:	105
C. PHẦN KẾT LUẬN	
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	108

A. PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1 Vấn đề dạy học TPVC theo thể loại đã được đặt ra từ lâu (từ những năm 70 của thế kỷ XX), những vấn đề cơ bản, đường hướng chung của các thể loại lớn đã được bàn đến. Song đi vào tác phẩm cụ thể lại đòi hỏi vận dụng một cách sáng tạo các đường hướng chung, riêng phần thơ hát nói trong các văn bản cụ thể vừa được lựa chọn vào chương trình SGK Ngữ văn mới cũng chưa có công trình nào nói đến một cách đầy đủ. Do đó, chúng tôi mạnh dạn chọn đề tài **“Dạy học các bài thơ hát nói trong SGK Ngữ văn 11 theo đặc trưng thể loại”** với hi vọng có thể đóng góp thêm một tiếng nói nhỏ bé vào vấn đề lý thuyết dạy học TPVC theo thể loại.

1.2 Chương trình SGK mới của môn Ngữ văn (được thực thi từ năm học 2006 – 2007) có sự lựa chọn lại và xếp thành từng cụm thể loại các văn bản văn học. Riêng thể loại **thơ hát nói** trong SGK Ngữ văn 11 có 2 bài: **“Bài ca ngất ngưỡng”** của Nguyễn Công Trứ và **“Bài ca phong cảnh Hương Sơn”** của Chu Mạnh Trinh. Khi thực thi chương trình này, GV và HS chưa hết những khó khăn lúng túng trong việc dạy học các văn bản hát nói ấy theo đặc trưng thể loại của nó. Do đó chúng tôi đã chọn đề tài này với mong muốn tìm ra những biện pháp khắc phục khó khăn khi giảng dạy các văn bản đó. Trước hết phục vụ cho chính mình, sau đó cùng các bạn đồng nghiệp dạy tác phẩm thơ hát nói trong trường phổ thông đạt hiệu quả cao.

2. Lịch sử vấn đề

2.1 Lịch sử vấn đề nghiên cứu thơ hát nói

Với tư cách là một thể loại hết sức độc đáo của văn học, hát nói đã thu hút được sự quan tâm, đánh giá của các nhà nghiên cứu. Mặc dù các tài liệu hát nói có số lượng khá khiêm tốn nhưng đã đề cập đến một số khía cạnh của

thể loại như nguồn gốc, nội dung, hình thức. Hầu hết các tài liệu về hát nói mới chỉ nghiên cứu nó ở mức độ khái quát, nhìn chung là chưa đầy đủ và toàn diện. Hầu như chưa xuất hiện một công trình nào có tính chất chuyên luận nghiên cứu kỹ càng, công phu, toàn diện về thể loại hát nói.

Những cuốn sách đầu tiên viết về hát nói phải kể đến “Đào nương ca” của Nguyễn Văn Ngọc, “Hát ả đào” của Hoàng Sơn, “Ca trù thể cách” của Xuân Lan, “Việt Nam ca trù biên khảo” của Đỗ Bằng Đoàn, Đỗ Trọng Huề. Đây là những cuốn sách rất có giá trị trong việc khảo sát một cách hoàn chỉnh thể loại hát nói. Song điều đáng tiếc là trong quá trình thu thập tài liệu, chúng tôi không có được văn bản nên không đưa ra được những dẫn chứng cụ thể. Đó là một hạn chế trong đề tài nghiên cứu của chúng tôi. Các nhà nghiên cứu tuy mới chỉ dừng ở mức độ khái quát nhưng đã đưa ra những nhận xét, đánh giá có tính định hướng quan trọng trong việc tìm hiểu một cách hệ thống và toàn diện thể loại hát nói. Đó là các công trình: “Tuyển tập thơ ca trù” của Ngô Linh Ngọc, Ngô Văn Phú; “Việt Nam văn học sử yếu” của tác giả Dương Quảng Hàm; “Thơ ca Việt nam – hình thức và thể loại” của Bùi Văn Nguyên, Hà Minh Đức; “Văn học Việt Nam nửa cuối thế kỷ XVIII đến hết thế kỷ XIX” của tác giả Nguyễn Lộc; “Từ điển thuật ngữ văn học” của Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi chủ biên; “Mấy vấn đề thi pháp văn học trung đại Việt Nam” của Trần Đình Sử.

Nếu như trong “Tuyển tập thơ ca trù”, tác giả Ngô Linh Ngọc, Ngô Văn Phú trong phần giới thiệu đầu sách tập trung khá kỹ vào việc tìm hiểu nguồn gốc và khái quát quá trình phát triển của hát nói thì tác giả Dương Quảng Hàm trong “Việt Nam văn học sử yếu” lại dành sự quan tâm về mặt hình thức của thể loại này, tác giả mới chỉ đưa ra một số kết quả khảo sát chủ yếu là về bố cục, luật bằng trắc, cách gieo vần trong hát nói, qua đó chỉ ra một vài đặc điểm về hình thức thể loại.

Cuốn “Thơ ca Việt Nam – hình thức và thể loại” của Bùi Văn Nguyên, Hà Minh Đức và “Mấy vấn đề thi pháp Văn học trung đại Việt Nam” của Trần Đình Sử đều là những cuốn sách có mục đích tìm hiểu về mặt hình thức của hát nói nhưng các tác giả cũng đều chỉ mới dừng lại ở những đặc điểm khái quát mang tính chất gợi mở chứ chưa đi sâu vào từng tác phẩm cụ thể.

Cuốn “Tìm hiểu các thể thơ” (từ cổ phong đến thơ luật) của tác giả Lạc Nam xuất bản năm 1993 cũng đã dành một chương với tên “Ca trù” trong đó tác giả đã khảo sát và đưa ra dẫn chứng cụ thể minh họa về các mặt như tro (khô), và câu, nhạc, luật bằng trắc, cách gieo vần. Tuy nhiên tác giả cũng chỉ dừng ở mức độ khảo sát là chính, chứ chưa rút ra những kết luận mới mẻ và có giá trị.

Một số tài liệu khác cũng bàn về hát nói nhưng chỉ ở mức độ giới thiệu khái quát như các cuốn “Nhà nho tài tử và văn học Việt Nam” của Trần Ngọc Vương, “Thơ văn Nguyễn Công Trứ” của Trương Chính...

2.2 Lịch sử vấn đề nghiên cứu phương pháp giảng dạy thơ hát nói theo đặc trưng thể loại

Vào những năm 70, vấn đề dạy học TPVC theo thể loại được quan tâm trong cuốn “Phương pháp giảng dạy tác phẩm văn học theo loại thể” của Huỳnh Lý, Trần Thanh Đạm. Các tác giả này đã đề cập đến đặc trưng thể loại thơ, truyện; phương pháp đặc thù dạy thơ, truyện; vấn đề giảng dạy một số thể tài văn học đặc biệt.

Cuốn “Phương pháp dạy học TPVC theo loại thể” của Nguyễn Viết Chữ có đề cập đến đặc điểm thi pháp của loại thể , phương pháp dạy học theo loại thể.

Khi tìm hiểu các tài liệu nghiên cứu về hát nói, chúng tôi chú ý đến bài viết “Thể loại hát nói trong lịch sử thơ ca dân tộc” của tác giả Nguyễn Đức Mậu in trong cuốn “Mấy vấn đề lịch sử và lý luận văn học” - Viện văn học,

Hà Minh Đức chủ biên, Nxb Khoa học xã hội Hà Nội. Có thể nói đây là một bài viết khá công phu và có giá trị khoa học. Tác giả đã đặt hát nói trong tiến trình lịch sử thơ ca dân tộc, so sánh hát nói với các thể loại văn học dân tộc khác như truyện thơ, ngâm khúc; từ đó làm nổi bật giá trị độc đáo của hát nói cả về nội dung và hình thức. Tác giả cũng đã nhìn “hát nói như một cấu trúc nghệ thuật mới” và đề cập đến một số vấn đề cụ thể như vần và nhịp, câu và từ, không gian và thời gian nghệ thuật.

Cuốn “Thiết kế dạy học Ngữ Văn lớp 11” của tác giả Hoàng Hữu Bội, NXBGD, 2007. Cuốn “Phân tích bình giảng tác phẩm văn học 11” (nâng cao) do tác giả Nguyễn Đăng Mạnh chủ biên, NXBGD, 2009. Cuốn “Phân tích tác phẩm Ngữ văn 11” do Trần Nho Thìn chủ biên cũng đã đề cập đến vấn đề này.

Những tài liệu quan trọng trên tuy không mang nội dung trực tiếp nói về phương pháp dạy học hát nói theo đặc trưng thể loại nhưng nó có tác dụng gián tiếp, là cơ sở để chúng tôi triển khai luận văn này.

3. Mục đích nghiên cứu

3.1 Tìm ra con đường tiếp cận văn bản hát nói theo đặc trưng thể loại trên cơ sở xác định đúng đặc trưng thể loại.

3.2 Tìm ra các biện pháp tổ chức HS đến với các tác phẩm hát nói từ đặc trưng thể loại của nó theo yêu cầu của đổi mới phương pháp giảng dạy (tích cực hoá hoạt động học tập của HS trong giờ học văn bản đó)

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1 Đối tượng nghiên cứu: Hoạt động dạy học của thầy và trò (nhất là trong giờ học đối với văn bản đó), đặc biệt là hoạt động tiếp nhận của HS đối với các văn bản hát nói và cách tổ chức, hướng dẫn HS chiếm lĩnh tác phẩm đó của thầy ở trên lớp.

4.2 Phạm vi nghiên cứu: Cách tổ chức dạy học các văn bản hát nói có trong SGK Ngữ văn 11 cho HS đang học tập tại trường THPT Yên Ninh – Phú Lương – Thái Nguyên.